

SO‘Z O‘YININI TARJIMA QILISHDAGI PRAGMATIK MUAMMOLAR VA YECHIM YO‘LLARI (O‘ZBEK–INGLIZ MISOLIDA)

Saidova Iroda Anvar qizi

Annotatsiya

Maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi so‘z o‘yinlarini tarjima qilish jarayonida yuzaga keladigan pragmatik yo‘qotishlar va ularni bartaraf etishning to‘rt asosiy strategiyasi (to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima, kompensatsiya, adaptatsiya, izoh) tahlil qilinadi. Fonetik, leksik, stilistik va madaniy asosga ega o‘yinlar bo‘yicha bir qator misollar, xalq og‘zaki ijodi, reklama va ommaviy axborot vositalari matnlari keltiriladi. Kompensatsiya strategiyasining ustunligi va tarjimonda ikki madaniyatni chuqur bilish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: so‘z o‘yini, tarjima strategiyasi, pragmatik ekvivalentlik, kompensatsiya, moslashuv, izoh, madaniy moslashuv, implikatura yo‘qotilishi, presuppozitsiya, parallel korpus, tarjimashunoslik.

Kirish

So‘z o‘yini tarjima nazariyasi va amaliyotida eng qiyin kategoriyalardan biri bo‘lib qolmoqda. Saidova Iroda Anvar qizining 2025-yilda himoya qilingan “O‘zbek va ingliz tillarida so‘z o‘yininining pragmatik xususiyatlari” mavzusidagi PhD dissertatsiyasida bu muammo alohida bob sifatida o‘rganilib, to‘rt asosiy tarjima strategiyasi taklif etilgan. Tadqiqotda ta’kidlanishicha, so‘z o‘yinini tarjima qilishda leksik emas, balki pragmatik muqobillik birinchi o‘rinda turadi. Ushbu maqola dissertatsiyada aniqlangan muammolar va yechimlarni batafsil ochib beradi.

1. **So‘z o‘yini tarjimasidagi asosiy muammolar.** Dissertatsiyada uch asosiy muammo guruhi aniqlangan:

- Fonetik asosga ega o‘yinlar (pun): “You can tune a piano, but you can’t tuna fish”, “I scream – ice cream”¹.
- Madaniy presuppozitsiyaga asoslangan o‘yinlar: “Osh pishirgan oshnasidan”, “Qush uyasida ko‘rganini qiladi”.
- Badiiy ramziy o‘yinlar: Navoiyning “gul-bulbul” tasvirlari, Shekspirning “grave man”, Oskar Uayldning “The Importance of Being Earnest”dagi “Earnest” o‘yini².

2. **To‘rt asosiy tarjima strategiyasi va ularning qo‘llanilishi:**

¹ Grundy Peter. Doing Pragmatics. Hodder education, 2008.

² Wilde Oscar. The Importance of Being Earnest. London: St. James’s Theatre, 1895. – 464 p

1. To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima: faqat izomorfik hollarda mumkin. Masalan, inglizcha “bear – bare” o‘yini o‘zbek tilida “ayiq – yalang‘och” deb o‘tishi mumkin, lekin pragmatik ta‘sir susayadi³.

2. Kompensatsiya (eng samarali usul). Maqsad tilda yangi, teng ta‘sirli o‘yin yaratish:

- “You can tune a piano, but you can’t tuna fish” → o‘zbek tilida “Sozni sozlasang bo‘ladi, lekin baliqni sozlab bo‘lmaydi” yoki “Quloqni burab qo‘yasan, lekin baliqni burab qo‘ymaysan” kabi tovush o‘yini bilan kompensatsiya.

- “Havas qilib kelibsiz, barakangizni bersin” → “You came with predisposition – may your cart be blessed!” (madaniy moslashuv bilan).

3. Moslashuv. Madaniy jihatdan yaqin muqobil topish:

- “Osh pishirgan oshnasidan” → “The way to a man’s heart is through his stomach” yoki “A friend in need is a friend indeed”.

- “Quloq solmoq” → “Lend an ear”⁴.

4. Izoh yoki qo‘shimcha matn. Oxirgi chora. Adabiy tarjimalarda qo‘llaniladi. Masalan, Navoiyning “Bulbul jim bo‘lg‘ay, gul so‘zlamasa” misrasiga qo‘shimcha izoh berilishi lozim.

3. **Badiiy adabiyotda pragmatik muammolar:**

- Navoiy asarlaridagi ramziy tasvirlar ingliz tilida faqat kompensatsiya + izoh bilan yetkaziladi.

- Shekspirning “Romeo va Julietta”sidagi “grave man” o‘yini o‘zbek tilida “og‘ir odam / qabrga kirgan odam” deb kompensatsiya qilinadi.

- Abdulla Qodiriy va Tog‘ay Murod asarlaridagi kinoyali o‘yinlar ingliz tilida yangi tasviriy vositalar bilan qayta yaratiladi.

4. **Reklama va ommaviy axborot vositalarida.** Pragmatik ta‘sir tijorat muvaffaqiyatiga bevosita bog‘liq:

- “Have a break, have a Kit Kat” → o‘zbek tilida “Dam oling, Kit Kat yeng” (o‘yin yo‘qoladi)⁵.

- “Think Different” → “Boshqacha fikrlang” (nafislik yo‘qoladi). Dissertatsiyada ta‘kidlanishicha, bunday hollarda kompensatsiya orqali milliy mentalitetga mos yangi shior yaratish zarur.

Xulosa

Saidova I.A. dissertatsiyasi natijalariga ko‘ra, so‘z o‘yinini tarjima qilishda **kompensatsiya strategiyasi** eng yuqori pragmatik muqobillikni ta‘minlaydi.

³ David Crystal. Language Play. – London: Penguin Books, 2001. – P. 45–48.

⁴ Сайдаминов Р. Ўзбек тилининг грамматикаси. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010.

⁵ Thomas Jenny. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. – Routledge, 1995.

Tarjimonda ikki tilni emas, ikki madaniyatni chuqur bilishi va ijodiy yondashuvi bo'lishi shart. Tadqiqot natijalari Samarqand davlat chet tillar institutida "English Access" loyihasida, O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasida va milliy telekanalarda muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Kelgusida o'zbek-ingliz so'z o'yinlari bo'yicha maxsus parallel korpus, qo'llanma va elektron lug'at yaratish dolzarb vazifadir. Ushbu ishlar tarjimonlar malakasini oshirish, chet tili o'qitish va madaniyatlararo muloqot samaradorligini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Grundy Peter. Doing Pragmatics. Hodder education, 2008
2. Wilde Oscar. The Importance of Being Earnest. London: St. James's Theatre, 1895
3. David Crystal. Language Play. – London: Penguin Books, 2001
4. Сайдаминов Р. Ўзбек тилининг грамматикаси. – Тошкент: Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси, 2010
5. Thomas Jenny. Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics. – Routledge, 1995